

THE CURRENT STATE OF SPEECH IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PROFESSIONAL AUDITORY ABILITY (COLLOQUIAL SPEECH) AND WRITTEN ("WRITING") SPEECH

Sobirova Gulnoza Rakhmatillaevna

Lecturer at the Department of Interfaculty Foreign Languages,
Gulistan State University, gulnozasobirova1989@gmail.com

Abstract:

The article describes the methods used to improve the listening skills of students of higher education institutions in the teaching of English, and describes the application of these methods in the educational process and the development of speech activity.

Basic concepts: speech, English, listening, ability, speech activity, method, development.

ОТМлардаги инглиз тили ўқув курсини тугаллаган бакалавр чет тилида сўзлашиши, саволларга жавоб айта олиши, савол сўрай олиши, суҳбатлашиши, баҳслаша олиши, ўз фикрини очиқ баён қила олиши каби кўникмаларга эга бўлиши лозим. Шунингдек, инглиз тилида маслаҳат қила олиши, ариза тўлдиролари олиши, хат ёза олиши, ёзма малакаларга эга бўлиши кўзда тутилган. Бироқ, ҳар доим ҳам талабалар томонидан расмий маълумотларни хужжатлаштириш, банк ва молия хужжатларини ёзма тартибда шакллантириш, баённомаларни ёзма тартибда шакллантира олиши каби ўнлаб соҳа ва йўналишларни ўз мазмунига қамраб олган лаёқатни намоён қилишда қийинчиликларга учраши кузатилмоқда;

мазкур жараёнда педагогнинг вазифаси аввало мана шу кўрсаткичлар бўйича талабада маълум ва талаб этилган билим, малака ва кўникмаларни шакллантириш, ва кейинчалик улар амалиёти бўйича талаба олдида аниқ вазифа қўя олиш, мазкур вазифаларни бажариш учун тегишли педагогик шарт-шароитларни яратиб беришдан иборат бўлсада, ҳанузгача талабалар томонидан инглиз тилидаги маълумотларни тизимлаштириш, уларни таҳлил қила олиш, уларни хулосалаш ва ўз хулосаларини чет тилида ифода қила олишларида мураккабликлар вужудга келмоқда. Буларнинг асосий сабаби талабаларда

касбий аудитив нутқнинг ривожланмаганлиги, деб баҳолаш мумкин. Шу жиҳатдан олганда, тадқиқотимизда талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда уларнинг инглиз тилидаги коммуникатив фаолиятини фаоллаштиришга эътибор қаратдик. Талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда (colloquial speech) ва ёзма («writing») нутқнинг амалиётдаги мавжуд ҳолати ўрганилди, таълим субъектининг бош иштирокчиси-педагоглар талаба фаолиятини қуйидаги жиҳатларга қаратиши лозимлиги аён бўлди:

- Инглиз тилидаги муаммонинг реал жиҳатларини идрок қилишга йўналтириш;
- ақлий изланишларни жадаллаштириш;
- алоҳида ҳолатларни психологик шарҳлаш;
- ўхшаш ва фарқли томонларини топиш учун объектларни ўзаро қиёслаш;
- объектлардаги умумий жиҳатларини тавсифлаш;
- фарқларни келтириб чиқарувчи объектив ва субъектив омилларни шарҳлаш;
- матндаги масалалар ва материалларнинг ўзига хослигига биноан уларни таснифлаш;
- назарий ва амалий билимлар, кўникмалар ва малакаларни ижтимоий турмушнинг барча инфраструктураларида оқилона қўллаш.

Биз ўз тадқиқотимизда талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантириш учун қайси методлар, шакллар, воситалар ва йўлларни танлаш керак, деган муҳим саволга жавоб қидиришдан бошладик. Педагогик жараёндаги икки бош иштирокчидан айнан ўқитувчи фаолиятини назарга оламиз. Агар, талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини (colloquial speech) ва ёзма («writing») орқали ривожлантиришда ўқитишнинг умумий педагогик методлари тўғрисида фикр билдирсак бўлади:

1. Инглиз тилидаги ўқув материални оғзаки баён қилиш методлари
2. Инглиз тилидаги ўқув материални кўргазмалар орқали баён қилиш методлари
3. Инглиз тилидаги ўқув материални амалий машғулотлар орқали бериш методлари.

Хориж тилларини ўқитиш технологиялари мунтазам ривожланиш, такомиллашиш жараёнидадир. Замонавий ахборот-коммуникация

тизимларининг ривожланиши педагогик таълим ва унинг шакллари, усуллари масаласига ҳам ўз ижобий таъсирини ўтказмасдан қолмайди. Ахборот-коммуникациясининг тараққиёти таълим тизимида ҳам ўзининг янги стандартларининг ўрнатилишини тақозо этади. Таълим бериш ва ўқитиш жараёнлари энг тез ўз шакл, восита ва усулларини ўзгартираётган ва тез ривожланиб бораётган соҳалардан бирига айланиб бормоқда. Шунга кўра ҳам чет тилларни ўқитишда янги технологиялар тақозо этилмоқда.

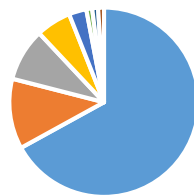
Тадқиқот мобайнида танлаб олинган олти ОТМларда талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда турли методларни қўллаш масаласи ҳам ўрганилди. Бунда улар:

- Анъанавий метод
- Интерфаол методлар
- Лингофон кабинетлардан фойдаланиш
- Ахборот-коммуникацияси асосидаги ишланган методлар
- Компьютерлаштирилган методлар
- Дастурлаштирилган методлар
- Илғор педагогларнинг муаллифлик методлари

ОТМ ишлаётган чет тили ўқитувчилари томонидан ишлаб, жорий этилган шахсий муаллифлик методларидан фойдаланишлари намоён бўлди.

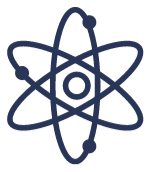
Таҳлил натижалари кўрсатишича, педагогларнинг 67 фоизи ҳанузгача фаолиятида анъанавий методлардан фойдаланаётганинг гувоҳи бўлдик. (-расм)-расм

чет тилларини ўқитиш бўйича қўлланилаётган методлар

■ анъанавий методлар	■ интерфаол методлар	■ лингофон кабинет
■ ахборот-коммуникацияси усуллари	■ компьютерлашган усуллар	■ дастурлаштириш
■ муаллифлик методлари	■ шахсий муаллифлик методлари	

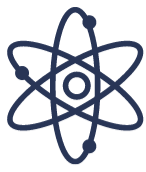

Расмдан кўриниб турибдики, инглиз тилини ўқитишда анъанавий метод билан лингофон кабинетлар имкониятларидан фойдаланиш энг катта ҳажмни ташкил қилади. Бироқ, инглиз тилини ўқитишда ахборот технологиялари асосидаги, компьютерлаштирилган, дастурлаштирилган методлардан фойдаланиш салмоғи кам даражада. Чет тилларни ўқитиш бўйича хорижий тилларни ўқитишнинг тезкор ва самарали бўлган муаллифлик методлари камёб ишланган. Аммо бу мамлакатимизда фаолият юритаётган чет тиллари ўқитувчиларининг маҳорати, ёки салоҳияти пастлигидан дарак бермайди. Блаки бошқа нарсани англатади. Бу объектив ҳолат, аввало, чет тиллари ўқитувчиларининг инновацион методларни яратишларида улар учун зарур шарт-шароитлар етишмаслиги, уларнинг кашфиётчилик фаолияти ахборотли, рақамли, мультимедиали устқурмалар билан ишлаш кўникмаларининг етишмаслигини англатади.

Тадқиқот доирасида амалий ҳолатни ўрганишда қуйидаги асосий таълим хусусиятлари ва йўналишлари бўйича маълумотлар банки яратилди ва улар умумлаштириб, хулосаланди. Уларда чет тиллари бўйича ўқув режаси, инглиз тили ўқитувчиларини тайёрлашда жорий этилган мутахассислик доирасидаги ўқув предметларида инновацион педагогика ва инновацион интерфаол методлар тушунчаларининг акс эттирилганлиги масаласига, ОТМда олиб бориладиган илмий-тадқиқот фаолиятида инновацион педагогика муаммоларининг акс эттирилганлиги, ОТМ нинг барча ўқув, тарбиявий, маънавий-маърифий фаолиятида инновацион педагогика муаммолари ва унинг хусусиятларининг намоён бўлиши масалаларига алоҳида аҳамият берилди. Бу ўринда чет тиллари ўқитувчилари рақамли технологиялар мухассислари билан бирлашиб, касбий аудитив нутқини ривожлантиришга мўлжалланган инновацион ҳамкорлик қилишига замин яратилди.

Ҳозирги замон ўқитувчисининг касбий фаолияти мураккаблиги ва кўп қирралилиги иш жараёнида турли педагогик изланишларни ишлаб чиқишни тақозо этади. Талабаларни ҳар томонлама мукамал ривожланиши учун инновацион педагогик технологиялардан самарали фойдаланишни ва натижасини таъминлашни давр талаб этмоқда. Бу жараён ўқитувчидан катта

маҳорат ва чуқур билимни талаб этади. Дарҳақиқат, замонавий ахборот технологиялари жамиятимиз ва таълим жараёнининг ривожланишига, шунингдек, инглиз тилини чуқур ўрганишга таъсир этувчи энг муҳим омиллардан бири ҳисобланмоқда.

Инглиз тили ўқитувчилари ҳар бир машғулотда ранг-баранг педагогик инновациялар ва ахборот технологияларини қўллай олиши ва машғулотни ташкил эта билиши давр талабидир. Инглиз тили машғулотларини ташкил қилишда барча тоифадаги мультимедиа электрон дастурларидан фойдалана олиш ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш ва талабаларнинг мустақил билим олишлари учун катта имкониятлар яратувчи асос саналади.

Республикамизда сўнгги йилларда инглиз тили бўйича ўқув якунларига доир умумэътироф этилган тестлар топшириш фаолияти ва тизимини ташкил қилиш долзарб вазифа сифатида эътироф этилмоқда. Шу боис Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази таркибида Чет тилларни билиш ва эгаллаш даражасини баҳолаш бошқармаси ташкил қилинди. Халқаро эътироф этилган стандартларнинг талабларига мувофиқ чет тилларни билиш даражасини баҳолашнинг Миллий тест тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш зарурлиги белгиланди. Умумтаълим мактаблари, ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув муассасаларида чет тиллар ўқитувчиларига зарур эҳтиёжи бўлган узоқ туманлар ва қишлоқ аҳоли пунктларида яшаётган аҳоли ичидан маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг тавсияномалари асосида чет тиллар ўқитувчилари ихтисослигига олий таълим муассасаларига мақсадли қабулни амалга оширишга рухсат берилди. Узоқ ҳудудлардаги ёшларни чет тиллар ўқитувчилигига давлат ҳисобидан мақсадли тайёрлаш имкониятининг яратилиши муҳим аҳамият касб этди. Бу эса кўплаб қишлоқ жойларидаги ёшларни чет тили ўқитувчилиги мутахассислигига қизиқишини орттирди ва чет тиллари ўқитувчиларига бўлган ижтимоий талабни қондириш имкониятини таъминлади. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази зиммасига Давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар ҳисобига, хорижий кредитлар ва халқаро грантлар, шунингдек,

ҳомийлар ва хайриячилар маблағлари асосида 2013 — 2016 йилларда таълим муассасалари хорижий тиллар кабинетларини замонавий ахборот-коммуникация ва ўқитишнинг техник воситалари ва анжомлари билан жиҳозлаш (қўшимча жиҳозлаш) ишлари жадаллаштирилди.

Талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда (colloquial speech) ва ёзма («writing») нутқнинг товушлар қатлами ва лексик қатламини билиш ва қабул қилишни енгиллаштирувчи методлардан фойдаланиш муҳим ҳисобланади.

Талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда (colloquial speech) ва ёзма («writing») қуйидаги педагогик технологиялардан фойдаланилганда самарали натижалар бериши аён бўлди:

- ✓ Жамоавий таълим турлари;
- ✓ Шахсий йўналтирилган таълим турлари;
- ✓ Белгили-контекст таълим турлари;
- ✓ Ўйин технологиялари;
- ✓ Муаммоли таълим ва унинг турлари;
- ✓ Ахборот технологиялари ёрдамида ўқитиш;
- ✓ Дастурлаштирилган таълим;
- ✓ Ривожлантирувчи таълим;
- ✓ Дистанцион таълим;
- ✓ Конструктив таълим;
- ✓ Таълимнинг предметлаштирилган технологиялари;
- ✓ Тил ўрганишда ахборот ресурсларидан унумли фойдаланиш (интернет);
- ✓ CD-Rom курслари, видеофильмлар ва кинофильмлардан фойдаланиш;
- ✓ Powerpoint тизимлари;
- ✓ Мультимедия тизимларидан фойдаланиш;
- ✓ Лингофон кабинетлардан фойдаланиш;
- ✓ Интерфаол методлар (гуруҳларда ишлаш, SWOT анализ, ақлий ҳужум, аквариум, зинама-зина, идрок ҳаритаси, кластер, талаба ўқитувчи ролида, роли ўйинлар, кейс-стади, АРИЗ, бумеранг, суҳбат, дискуссия, лидерлик

мактаблари, ораторлик турнирлари, OPEN space, видео конференция, E-learning, мобилъ таълим в.б.)

Талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ривожлантиришда (colloquial speech) ва ёзма («writing»)нинг мазмунини кўриб чиқадиган бўлсак, куйидаги инновацион тенденциялар мавжудлиги ойдинлашади:

Кўп томонлама методларнинг қўлланилиши. Кўптомонлама методлар мажмуи инглиз тилини ўрганишга нисбатан ўтган асрнинг 20-йилларидан бери қўлланилади. Унинг негизида “Кливленд режаси” асос бўлиб хизмат қилади. Унинг бош тамойиллари куйидагилардан иборатдир:

1. Инглиз тили оддий механик ёдлаш орқали ўзлаштирилмайди. Чунки чет тилини билиш аслида ҳар бир индивиднинг шахсий-интеллектуал хусусиятлари билан узвий ва чамбарчас боғланган ҳолда кечади. Шу боис, оддий сўзлар қайтарилиши ва уларни ёдлаш мажбуриятдан ҳоли бўлган тил муҳитини шакллантириш тақозо этилади.

2. Тил бу – миллий-этник маданиятнинг бир бўлаги, унинг такрибий қисми сифатида баҳоланувчи қадрият саналади. Шу боис, тилни ўрганиш жараёни аслида бошқа миллий-этник маданиятни ўрганиш, уни англаш ва қабул қилиш саналади. Шунинг учун чет тилини асл миллий маданий тушунчалар асосида шакллантириш даркор.

3. Ҳар бир машғулот чет тилини ўрганиш жараёнида фақат бир фокус, яъни марказ асосида қурилиши даркор. Талаба диққатини ҳар бир машғулотда мазкур бир марказ негизига қурилган материал асосида ўрганиши лозим.

4. Инглиз тили босқичма-босқич ўрганилиши лозим. Ҳар бир кейинги давр аввал ўтилган машғулот негизига қурилмоғи, шунингдек аввал ўтилган тил материалнинг мустаҳкамланишига хизмат қилмоғи керак.

5. Инглиз тилига ўқитиш жаарёнида тил ўрганишнинг ҳар бир тури, яъни ўқиш, ёзиш, талаффуз қилиш, эшитиш ўзаро бир меъёр ва ҳажмда берилишини таъминлаш даркор.

Одатда кўриб чиқилган кўптомонлама методлар талабада ўрганилаётган тил ва мамлакат маданияти бўйича чуқур ва ҳар томонлама маълумот бериш асосига

қурилади. Бироқ мазкур методнинг ўзига хос чегараловчи хусусияти шундан иборатки, унда асосли билимлар шакллантирилса ҳам, талабанинг тил эркинлиги мазкур метод тўла таъминлаб бера олмайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Гальскова Н.Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учебное пособие для студ. лингв. унив. и фак. ин. яз. высш. пед. заведений. М.: издательский центр «Академия», 2016. 336 с.
2. Гез Н.И. Обучение аудированию. Текст лекций по курсу «Методика обучения иностранным языкам. М.: МГПШЯ им. М. Тореза, 2015. 55 с.
3. Елухина Н.В. Обучение аудированию на уроках французского языка в средней школе: пособие для учителя. Москва: Просвещение, 2017. 159 с.
4. Зенкевич С.М. Ускоренное обучение взрослых чтению в ходе изучения грамматического каркаса языка: дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук (13.00.02). М., 1972. 152 с.
5. Лapidус Б.А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе. М.: Высшая школа, 2011. 144 с.
6. Халеева Л.И. Основы теории обучения понимания иноязычной речи (подготовка переводчика). М.: Высшая школа, 2017. 238 с.
7. Anderson, A. Listening / A. Anderson, T. Lynch. Oxford : Oxford University Press, 2011. 154 с.

